

IOAN PETRU CULIANU, *Studii românești. Fantasmеle nihilismului. Secretul doctorului Eliade*, I, [Iasi], Polirom, 2006, 399 p.

Publicarea ediției a doua a lucrării lui Ioan Petru Culianu ne reține atenția nu atât prin conținut în sine, cât prin caracterul ei simptomatic pentru interesul față de Mircea Eliade. La fel ca în vremea sa, acesta captează atenția publicului românesc de azi mai mult decât oricare alt reprezentant al „tinerei generații” interbelice, într-o gamă care variază de la admirația necondiționată la procesele de intenție explicite sau nu. Între hagiografie și rechizitoriu există evident și tratările echilibrate ale omului și operei, în special cele referitoare la activitatea științifică și literară, care oferă terenul „neutral” și neriscant al erudiției anistorice și apolitice.

Volumul de față se situează într-o zonă pe care am putea-o numi a admirației cu elemente critice. Ioan Petru Culianu este fără îndoială un apropiat intelectual și personal al lui Mircea Eliade, pe care-l consideră „cel mai mare istoric al religiilor din vremea noastră” (p. 390) și pe care caută să-l inocenteze într-un fel de acuza că ar fi manifestat simpatii legionare și veleități politice exagerate – acestea din urmă puse pe seama „ingenuității” (p. 394). Spre deosebire de alți autori, Ioan Petru Culianu acceptă realitatea simpatiilor respective, pe care le plasează însă – de altfel corect sub aspect metodic – în evoluția întregii cariere publice a lui Mircea Eliade, care nu se identifică numai cu un episod al ei.

Nu ne interesează aici considerațiile hermeneutice asupra problematicii și simbolisticii eliadești. Ne oprim la o apreciere sintetică, susceptibilă să lămurească atracția pe care o exercită încă Mircea Eliade: „În fond, *a înțelege* obiectiv pe cineva e o himeră. Se poate, cel mult, relata sec ce au spus alții, care și-au «inventat» și ei probabil sau și-au creat personajul. Ceea ce se comunică totuși pe de-a-ntregul sunt «formele» (*patterns*) psihice experimentate, scenariul inițial pe care-l regăsim oarecum ca pe centrul de interes al istoricului, filosofului religiilor și scriitorului, «nostalgia originilor» omului modern deznăscut, autenticitatea radicală a unui *wandering scholar* care a ales libertatea. Importanța unui autor se măsoară prin ceea ce s-a priceput el să exprime într-o epocă *în care lumea avea nevoie tocmai de ce a exprimat el*. Și acesta este cazul lui Eliade, filosoful și scriitorul (p. 290).”

Luată ca atare, aserțiunea potrivit căreia importanța unui autor se află în legătură cu rezonanța lui la public este un truism formal, care nu clarifică mare lucru. Pentru a-i conferi substanță trebuie identificat publicul, iar apoi acel ceva pe care-l așteaptă acesta și pe care se întâmplă să i-l ofere autorul.

În ceea ce privește publicul, chiar fără a proceda la încadrări sociologice riguroase putem aprecia că este vorba de publicul intelectual, mai ales dacă avem în vedere cititorii și ai lucrărilor științifice, nu numai ai celor literare. În ceea ce privește interesul acestui public, lucrurile diferă de la epocă la epocă. Astfel, în perioada interbelică rezonanța dintre autor și public s-a stabilit la nivelul preocupărilor existențiale. Pe fondul redimensionării priorității politicului, după realizarea obiectivului unității naționale, mediul intelectual a manifestat o propensiune accentuată către „cultură” și „spiritual”, resimțind problema împlinirii personale nu în termenii civismului, ci ai unei transformări interioare a personalității, ai unei transmutații valorice care presupunea, prin caracterul ei integral, angajarea nu doar a rațiunii, ci a întregii afectivități a ființei. Paradigma pozitivistă, prin raționalismul ei îngust, nu mai mulțumea conștiințele, care aspirau la un fel de trăire suprarățională a „gnozei”, fapt reflectat de interesul deosebit pentru speculația cu finalitate „soteriologică”, fie ea filosofică sau de inspirație religioasă. În acest climat, Mircea Eliade s-a făcut remarcant prin lărgirea orizontului cunoașterii către mituri și simboluri, asimilabile interior printr-o relaționare directă cu spațiul sacru, adică printr-un mod religios de a fi în lume. Deschiderea către arhaic și insistența asupra funcției formatoare (inițiatice) a experienței – prin care spiritualitatea se îmbina cu vitalismul – au reprezentat, așadar, structurile tematice prin care autorul s-a integrat cu publicul vremii sale. Alături de scrisul său prolific în mai multe domenii, această integrare i-a atras inclusiv calificativul (asumat în mod egolatru la un moment dat) de „șef al generației sale”.

Dacă așa au stat lucrurile în perioada interbelică, actualmente credem că Mircea Eliade este asumat mai degrabă ca model de succes social-profesional, în termeni de status și de rol (ca *wandering scholar* – cum spune Ioan Petru Culianu). Pentru intelectualii români de astăzi, cu o situație materială și un capital simbolic relativ precare (atunci când nu primesc sinecure din partea puterii politice), situația intelectualilor dintre cele două războaie mondiale apare cumva ca un ideal. Atunci editurile îi solicitau și îi plăteau pe autori, nu invers. Sub aspectul recunoașterii materiale și simbolice, Nae Ionescu sau Cezar Petrescu erau superiori lui Titi Botez sau Zavaiđoc. Mircea Eliade apare acum ca personificarea probabil cea mai ilustrativă a acestui ideal. Fără să fi fost propriu-zis bogat, câștiga suficient pentru a comanda cărți din străinătate sau pentru a pleca acolo la documentare; era un erudit care trata la Universitate chestiuni specializate, dar și un intelectual „mediatic” ce scria în presă și era invitat la Radio; era dedicat științei și literaturii, dar cocheta și cu politica. Cu alte cuvinte, se mișca între mai multe roluri sociale, toate implicând dacă nu neapărat succesul, atunci cel puțin vizibilitatea, notorietatea în spațiul public. S-ar putea spune deci că intelectualii contemporani regăsesc în Mircea Eliade trăsături ale imaginii de sine pe care și-ar dori-o actualizată.

Ambele perspective – existențială și socială – exprimă aspecte caracteristice pentru identitatea intelectualilor în general, de unde și motivația mereu prezentă a exegezei. Cartea lui Ioan Petru Culianu deschide astfel perspective interpretative interesante, care pot să explice particularul prin referențialul genului, clarificând în mai mare măsură ceea ce el numește „secretul doctorului Eliade”.

(Alexandru Mamina)